

Habil. dr. prof. Vilijos Targamadžės pranešimas „Švietimas: kur link ar aplink?“:

Matyt, niekas negalėtų nuneigti švietimo reikšmės žmogaus ir valstybės gyvenime. Bet visgi, kodėl jis toks svarbus? Pakankamai aiškiai Nepriklausomybės pradžioje Lietuvos švietimo koncepcijoje (1992) buvo parašyta: „Istorinis tautos raidos posūkis reikalauja visuomenės mentaliteto kaitos: pamatinių demokratijos vertybių įsisąmoninimo, naujo politinio ir ekonominio raštingumo, dorinės kultūrinės brandos. Šie visuomeninio gyvenimo pokyčiai įmanomi tik radikaliam reformuojant Lietuvos švietimą, keliant jam esmines naujas užduotis. Nes švietimas – pamatinis visuomenės raidos veiksnys, visų socialinių reformų pagrindas.“ (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992, 3). Tad akivaizdu, kad švietimas turi būti valstybės prioritetinė sritis, o ne tik deklaratyvus pareiškimas. Be to, jo potencialo didinimui ir panaudojimui turi būti skiriama daugiau dėmesio. Juk „reformuoto Lietuvos švietimo paskirtis – ne pateisinant įteisinti susiformavusias socialines ir ideologines struktūras, bet duoti pagrindą dinamiškai atsinaujinančiai visuomenei, atvirai ir kritiškai visuomenės sąmonei“. (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992, 3). Kur link pajudėta?

Nepriklausomybės pradžioje iš tiesų stipriai ir sistemingai buvo kuriama švietimo sistema. Universitetai savo studijas organizuoja tripakopėje studijų sistemoje: bakalauro, magistro, doktorantūros, sukurti profesinio rengimo centrai, atsirado bendrojo ugdymo mokyklų ir ikimokyklinio ugdymo įstaigų bei jų ugdymo sistemų, neformalaus švietimo pasiūlos įvairovė, etc. Švietimo sistemos atskiros sistemos modernizuojamos, tačiau vis kirba klausimas: ar tikrai einama tuo keliu? Ar nėra pernelyg blaškomasi nuo vieno siekių prie kitų? Ar bendrojo ugdymo mokyklos ugdymo rezultatai yra teisingai suprantami? Juk vieniems tai yra tarptautinių tyrimų ar nacionalinių mokinių pasiekimų patikrinimo rezultatai, kitiems – Valstybinių brandos egzaminų rezultatai ir pan. Ir taip neretai nutolstama nuo Bendrųjų ugdymo programų bei jų siekinių.

Noriu atkreipti dėmesį, kad dar 2013 m. parengtoje, o 2015 m. patvirtintoje LR ŠMM Ministro įsakymu Geros mokyklos koncepcijoje (2015, 2) labai aiškiai parašyta: „Koncepcijoje skiriama ne viena rezultatų rūšis (asmenybės branda, pasiekimai ir pažanga). Svarbu atsižvelgti ir į rezultatų pasiekimo būdą: jų neturėtų būti siekiama skaudžiomis ar gniuždančiomis patirtimis. Abu aspektai – rezultatai ir jų pasiekimo procesas – yra lygiaverčiai.“ Tačiau iki šiol nėra konkretizuotas šis ugdymo rezultatas. Ir vargiai tai atsispindės atnaujinamose Bendrojo ugdymo programose. Geros mokyklos koncepcija rengta kaip Tautinės mokyklos koncepcijos (1989) tęsinys:

„4. Ši Koncepcija nėra pirmoji nepriklausomos Lietuvos istorijoje. Pirmoji Koncepcija – Tautinė mokykla (1988 m.) buvo kuriama šalies nepriklausomybės išvakarėse, atsižvelgiant į tuo metu

aktualius tautos ugdymo uždavinius – asmens orumo ir individualumo vertės sugrąžinimą, humaniškumo, moralumo ir tautinio savitumo bei savimonės stiprinimą. Joje aptartas ne tiek mokyklos modelis, kiek jos tikslai ir vertybės – mokykla, kaip kultūros sistemos perteikėja, prasmingos dvasinės veiklos erdvė, antrieji vaiko namai.

5. Antrą kartą nacionalinė geros mokyklos samprata formuluota 1994 m. Bendrojo lavinimo mokyklos bendrųjų programų įvade. Didžiausias iššūkis tuo metu buvo laisvė – laisvas žmogus laisvoje visuomenėje ir valstybėje, todėl akcentuotas mokyklos bendruomenės ir gyvenimo mokykloje, kaip visuomenės ir valstybės kūrimo būdo mokantis demokratijos principais, doriniais ir pilietiniais idealais pagrįstos gyvensenos, vaidmuo. Kalbant apie asmens ugdymą, pabrėžta savarankiškos, sąmoningos, įsipareigojusios kitiems ir tėvynei, aktyvios ir visapusiškai išsilavinusios asmenybės svarba.

6. Šioje Konceptijoje nekvestionuojamos ir neneigiamos jos pirmtakėse pateiktos idėjos – tikimasi, kad didžioji jų dalis buvo įgyvendintos ir tebėra gyvos. Nekartojant ankstesnių koncepcijų, šioje siekta papildyti mokyklos sampratą naujais akcentais – mokyklos kaip besimokančios bendruomenės, mokytojų kaip mokinių, šiuolaikinio mokymosi būdų, ugdymo(si) organizavimo ir aplinkų įvairovės, mokymosi ir gyvenimo mokykloje susiliejimo, kitokios valdymo kultūros.“

(Geros mokyklos koncepcija, 2015, 2)

Taigi Geros mokyklos koncepcija nėra nutolusi nuo pirmtakų ir yra tik papildinys, nes XXI a. yra ir kitų iššūkių.

Be to, dera prisiminti, kad mokykloje mokosi ne tik naujoji Z karta, bet ir jau Alfa. Šios kartos dar mums menkai pažinios, jos savitos ir ne taip lengva mokytojams su jomis dirbti. Reikalingas tėvelių, švietimo – visos ugdymo institucijos bendras darbas, bendradarbiaujant su mokiniu, konstruojant ugdymo/si procesą mokyklose. Deja, mokytoją vis norima paversti vykdytoju. Jis turi tapti kūrėju, kartu su mokiniu konstruoti ugdomąją sąveiką. Tuo tarpu jis užverčiamas papildomais darbais, dažnai abejotinos vertės. Pavyzdžiui, net ir nuotolinio mokymo metu reikėjo pildyti lenteles, netgi aiškinti, kokį poveikį turėjo jo telefono skambutis ugdytiniui ar jo tėvams. Ir tai reikėjo daryti iškart. Šiuo pavyzdžiu noriu pasakyti, kad kartais mokyklose susitelkiama ne į tuos pedagoginės veiklos aspektus. Apskritai, mokyklose gan daug priedermių vadovams, mokytojams. O reikėtų iš esmės keisti administravimo sistemą, pereinant nuo kontrolės prie pasitikėjimu grįstos. Ir visos švietimo institucijos turėtų atsikvėpti nuo biurokratinių gnaužtų. O laisvės be atsakomybės

nebūna. Už rezultatus reikia atsakyti. Bet nereikia jų dusinti įvairiomis direktyvomis ir versti klusniais vykdytojais. Tai neatlaisvintų žmogaus kūrybinių galių. Tai jau aksioma.

Nacionaliniu lygmeniu kartais negali suprasti, kodėl priimami dokumentai ir jie nevykdomi, pavyzdžiui, 2017 m. Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas Dėl bendrojo ugdymo mokyklos kaitos gairių patvirtinimo įpareigojo Ministeriją parengti priemonių planą nutarimui įgyvendinti. Jo nėra iki šiol... Tai kaip su Parlamentine kontrole? Arba 2021–2030 metų nacionalinis pažangos planas – Lietuvos kelias į ateitį iš esmės nesutarus, kas yra švietimo kokybė. Jame nurodyti švietimo rodikliai bus privalomi, jie orientuoti į EBPO (OECD) PISA rezultatus (angl. Programme for International Student Assessment). Nekviescionuojau. Tai vienas iš svarbių tyrimų, sudarantis galimybių šaliai pasilyginti su kitomis, patikrinti. Bet mes turime ir kitų rodiklių, kurie svarbūs Lietuvai. Deja, į tai neatsižvelgiama. Ir tikėtina, kad didės atotrūkis tarp realybės ir sugalvotų siekių bei rodiklių. Tas pats sakyтина ir apie nuolat atnaujinamas Bendrojo ugdymo programas. Vis skubama keisti, bet ar atsakoma į klausimą: ką į ką ir kodėl keisti? Nemanau, kad nesusitarus dėl bendrojo ugdymo metodologijos (ugdymo filosofijos, tikslo ir pan.) galima korektiškai modeliuoti programas. Galų gale ir kaip patikrinti mokinių jų įsisavinimo rezultatus?

O ir kodėl kai kurios demokratinei visuomenei būdingos institucijos neveikia, pvz., ŠMSM kolegija, į kitų patariamųjų institucijų nuomones vargiai įsiklauso. Tai daugiau sudaro demokratijos dekorą įvaizdį nei patariamųjų institucijų veiklos vertinimą.

Pamąstykime, ar jau ne tokie netikėti ir matematikos valstybinio brandos egzamino rezultatai? Buvo nacionaliniai mokinių pasiekimų patikrinimai, PUPP (Pagrindinio ugdymo pasiekimų patikrinimas). Jie signalizavo apie mokinių matematikos mokymosi lygį. Kokių buvo imtasi priemonių? Juk PUPP-o neišlaikė apie 30 proc. O net neišlaikę kai kurie rinkosi išplėstinio kurso, o ne bendrąją matematikos programos kursą? Galų gale kaip apie 20 abiturientų, turėjusių matematikos įvertinimą „puikiai“, neišlaikė valstybinio brandos egzamino? O kodėl iš klasės į klasę keliama nepažangūs mokiniai? Kodėl šiomet leista laikyti iš to dalyko nepažangiems mokiniams egzaminus? Klausimų daug, ir tai rodo, kad stokojama analizės ugdyme ir pamatuotų sprendimų, kurių, be abejo, negali būti be sisteminio požiūrio į ugdymo organizavimą. O pasekmės ne kokios – vidurinės mokyklos abiturientų apie 28 tūkstančius, matematikos VBE laikė apie 15 tūkstančių, iš jų neišlaikė beveik 68 proc. Ir ieškosime kaltų? Kaip visada, kalti mokytojai. Be abejo, galėjo aštriau sureaguoti, tobulinti savo didaktines kompetencijas, bet kas jiems padėjo tobulėti matematikos didaktikoje? Buvusios visos trys Matematikos didaktikos katedros universitetuose uždarytos, didaktikos srityje mokslininkų ir dėstytojų stokojame, mokytojų

profesinis tobulinimas/is fragmentinis. Tai irgi pasekmės 2009 m. sugriauto Pedagogų profesinės raidos centro, didaktikos pastūmimo į paraštes ar užribį. Ir tai pasakyta ne tik apie matematikos didaktiką, bet apskritai Lietuvoje ši mokslo sritis yra apleista. Tad klausimus reikia spręsti iš esmės. Kad ir matematikos mokymo/si atveju, kodėl dabar vėl susitelkiama į VBE? Gal reikia atsižvelgti, ką sakome mes, mokslininkai. Klausimas paprastas ir kartu sudėtingas: koks mokyklinės matematikos tikslas, kaip mes Lietuvoje suprantame mokyklinę matematiką (jos sampratų matematikai nurodo dešimtimis), kaip parengti priemonę – matematikos programą, kuri būtų suorientuota į mokyklinės matematikos tikslo siekį, kaip padėti mokytojams pasirengti įgyvendinti šią programą ir pan. Suprantama, ir dabartinėje situacijoje yra problemų raizginys, neretai vaikai nemotyvuoti mokytis vieno ar kito dalyko, ne visi mokytojai profesionaliai dirba. Kaip ir kiekvienos profesijos žmonėms reikia tobulėti. Bet kas jiems ištiesia pagalbos ranką? Epizodiškai taip. Bet iš esmės jie lieka akis į akį su keblumais, sunkumais ugdyme. Situacija dar sudėtinges – nuo 2024 m. visos mokyklos privalės priimti specialiųjų poreikių vaikus, bet ar tam pakankamai rengiamasi? Neužtenka galvoti vien apie fizinę aplinką. Juk ir dabar mokyklose trūksta švietimo pagalbos specialistų. Supraskime, įtraukusis ugdymas (dar kai kas vadina inkliuziniu) yra labai jautrus ir reikalaujantis pasirengimo klausimas. Geros idėjos dėl nepasirengimo jas įgyvendinti subliūkšta ir tai sprogsta kaip muilo burbulas – švytintis saulėje, bet tuščias. Na, po to ištrauks vėl kokį triušį iš cilindro. Juk prisimename profilinį mokymą, paskui kalbos buvo apie individualizuotą, dabar apie personalizuotą ugdymą, etc.

O ir mokytojų rengimas, jų profesinis tobulėjimas, perkvalifikavimas tvarkytinas, sutelkiant daugiau pajėgų jo atnaujinimui. Tai labai svarbus švietimo tobulinimo aspektas, bet jo aptarimas imlus laikui ir netilptų į šio pasisakymo rėmus.

Kartais yra sunku suprasti, ar užsižaidžiama viešųjų ryšių akcijomis ir atitrūkstama nuo esmės. Bet kuriuo atveju švietimas, tarsi tas žaislinis „Vilkelis“, pasukamas tai į vieną, tai į kitą pusę ir sukasi priklausomai nuo sprendimo galią turinčiųjų. Todėl yra būtina susitarti dėl švietimo siekinių ir kitų pamatinių dalykų. Juk kartu pradėjome švietimo reformą su Estija. Tik jie turi siekinius ir nepriklausomai, kas yra valdžioje, privalu tų siekinių siekti. Be abejo, priemonės, priklausomai nuo politinių partijų ideologijos, būna savitos, bet siekiniai išlieka. O mes ganėtinai blaškomės, priklausomai nuo sprendimo galią turinčių įnorių (asmenų, grupių, partijų). Turėti aiškius siekinius, o ne murkdytis akivaruose, ypač neturint kūrėjų, yra pražūtinga. Tad turėti aiškią švietimo viziją ir siekinius – gyvybiškai svarbu aižėjančiai švietimo sistemai.

Ir be abejo, dera keisti požiūrį į švietimą – švietimas yra ne išlaidos, o investicija į ateitį, ir mokytojas yra ne paslaugos teikėjas, o ugdytojas.

Jei nenorime suktis aplink ir turėti aiškius švietimo vektorius, dera susitelkti profesionalams ir susirūpinusiems švietimu ir padirbėti. Blieka tikėtis, kad suktukų ir apsuktukų laikai baigsis.

Pabaigai noriu pacituoti labai tinkančius šiai temai Evengelijos pagal Matą žodžius: „Kas klauso šitų mano žodžių ir juos vykdo, panašus į išmintingą žmogų, pasistačiusį namą ant uolos.²⁵ Prapliupo liūtys, ištvino upės, pakilo vėjai ir daužėsi į tą namą. Tačiau jis nesugriuvo, nes buvo pastatytas ant uolos.²⁶“ (MT, 7, 25–26). Tad reikia grįžti prie pamatinių dalykų švietime.

Literatūra

Lietuvos Respublikos Seimas. Nutarimas Dėl bendrojo ugdymo mokyklos kaitos gairių patvirtinimo (2017 m. liepos 11 d. Nr. XIII-627) (<https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/5a2423d26c7911e7aefae747e4b63286?jfwid=-l5uh8y0ym>)

Lietuvos Respublikos kultūros ir švietimo ministerija (1992). Lietuvos švietimo koncepcija. Vilnius: Leidybos centras.

LR ŠMM. Geros mokyklos koncepcija. 2015 m. gruodžio 21 d. Nr. V-1308, Vilnius, internetinė prieiga: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/f2f65120a7bb11e5be7f919a1ebe>.

Lukšienė, M., Tupikienė, L., ir kiti (1989) Tautinė mokykla. Lietuvos vidurinės bendrojo lavinimo mokyklos koncepcija. Vilnius: Žinijos draugija.